

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 316.422(477):338.262

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/7.1>**Войтко С.В.**

доктор економічних наук, професор,
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2488-3210>

Вишнеvsька А.М.

студент кафедри міжнародної економіки,
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3811-7189>

МОЖЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ПЛАНУ МАРШАЛЛА

У статті представлено порівняльну характеристику потенціалу України за 1990 та 2018 роки за такими показниками, як кількість населення, ВВП країни, валовий внутрішній продукт за паритетом купівельної спроможності, потенціал сільськогосподарського комплексу, індекс людського розвитку та ефективність використання транзитного потенціалу України. Розглянуто реалізацію Плану Маршалла, його сутність і країни, які прийняли допомогу, запропоновану їм за цим планом. Наведено факти про те, як План Маршалла допоміг пришвидшити процес індустріалізації в країнах Європи в повоєнні роки, як це вплинуло на подальший розвиток цих країн. Наведено приклад ефективного використання наданої допомоги за Планом Маршалла в Німеччині, яка після війни у 1945 році була зруйнована, а зараз входить до країн Великої Сімки. Зазначено проблеми, які гальмують розвиток України та не надають їй змогу посісти гідне місце на міжнародній арені, зокрема здійснити трансформацію національної економіки України. Наведено рекомендації для України щодо співпраці з іншими країнами, прийняття допомоги та її раціонального використання. Також розглянуто заходи, що необхідні для того, щоби повертати міжнародні інвестиції та розвивати ті сфери виробництва, в яких Україна має суттєвий потенціал, за якими є можливою трансформація економіки України на засадах Плану Маршалла.

Ключові слова: потенціал України, План Маршалла, трансформація економіки.

Постановка проблеми. Трансформація економіки України як процес, який може привести до суттєвого прориву в розвитку промисловості, сільського господарства та сфери послуг, є нагальною проблематикою як для топ-менеджменту країни, так і для науковців. Досвід інших країн, які також зазнали значних втрат від військових дій, показує, що за належної зовнішньої підтримки можливі суттєві трансформаційні зміни. Ці зміни впродовж десятків років показали успішність цих країн сьогодні. Звичайно, немає універсального рецепту реалізації успішних практик виведення економіки з кризового стану. Проте накопичений досвід дає змогу шляхом комплексного використання цих кращих практик реалізувати в окремо взятій країні економічне зростання з урахуванням її особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою післякризової структурної трансформації економіки України займалися А. Мельник, А. Васіна [1]. Однією з останніх робіт з проблем трансформації національної економіки на засадах інноваційності була робота О. Клепанчук

[2]. Також захищаються дисертації, наприклад робота І. Усик «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів».

Мета статті полягає у здійсненні аналізу за статистичними даними потенціалу України у 1990 році та у 2018 році, на основі якого слід визначити можливості впровадження успішно реалізованих у багатьох країнах засад концепції Плану Маршалла. На підставі здійсненого аналізу слід надати рекомендації стосовно можливості трансформації української економіки.

Основним методом дослідження у статті є статистичний аналіз даних розвитку економіки. Узагальнення результатів здійснено з використанням системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Населення України у 1990 році становило 51,82 млн. осіб, а у 2018 році – 42,44 млн., тобто за 28 років воно скоротилось майже на 10 млн. Так, це досить значне зниження кількості населення, що вказує на те, що Україна втратила певні переваги та надбаня за 28 років. Скорочення чисельності насе-

лення вказує на певні соціально-економічні проблеми країни, а якоюсь мірою – на несприятливі умови життя.

ВВП України у 1990 році становив до 300,0 млрд. дол., тоді як у 2018 році цей показник впав до 130,0 млрд. дол. (рис. 1).

Найбільший спад ВВП було зафіксовано у 1992 році, коли за рік цей показник знизився майже на 60%, а рівень ВВП (% до 1990 року) вже на 2018 рік становить 62,7 (рис. 2). З цього можемо зробити висновок, що економіка в Україні у 1990 році була сильнішою та конкурентнішою з країнами ЄС порівняно з 2018 роком. Протягом 1990–1999 років спостерігався найгірший спад економіки, де ВВП скорочувався в середньому на 9,5% щорічно, а вже на кінець 1999 року він становив 38% від 1990 року [4].

ВВП за паритетом купівельної спроможності на душу населення є мірою випуску продукції (надання послуг) на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності. При

цьому нівелюється вплив інфляційних процесів [5]. Вищий реальний ВВП на душу населення є, як правило, показником вищого рівня життя. Динаміку ВВП за ПКС в Україні представлено на рис. 3. ВВП України за 1990–2018 роки змінився майже на 38 млрд дол. Це, здавалося б, не є зниженням в економіці, але порівняно з іншими країнами Європи це не є достатнім показником для такої країни, як Україна. Наприклад, ВВП за ПКС Польщі у 1990-ті роки був меншим за ВВП України, але до 2018 року їхній показник зріс близько на 600 млрд. дол., а у США за 1990–2018 роки ВВП за ПКС збільшився майже на 15 трильйонів доларів.

Українські ґрунти є одними з найбільш сприятливих для розвитку сільського господарства у світі, тому це є суттєвою перевагою, завдяки якій можна лідирувати у Європі за кількістю експорту продукції сільського господарства. Україна має значний ресурсний потенціал для розвитку сільського господарства. Так, у країні наявні зна-

Рис. 1. Динаміка ВВП України у млрд. дол. США за 1990–2018 роки

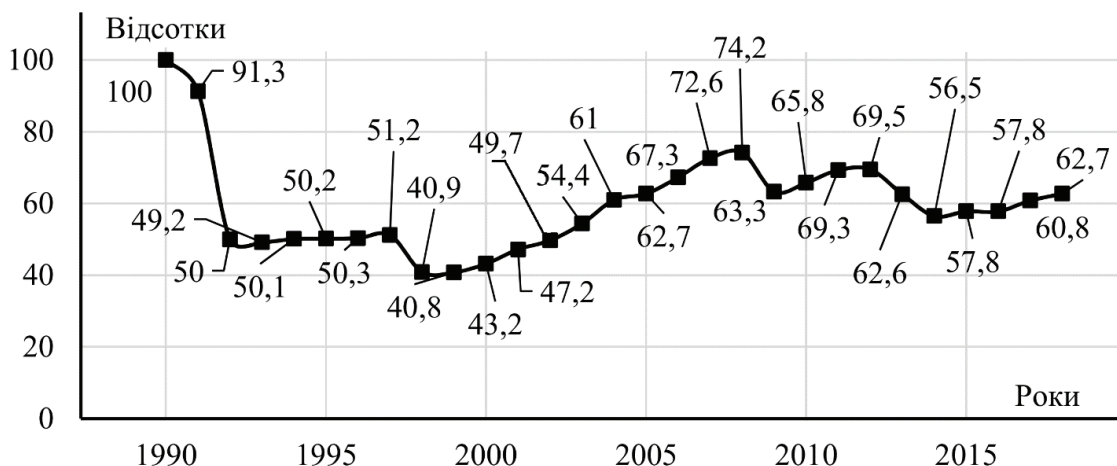

Рис. 2. Відсоток ВВП України протягом 1990–2018 років порівняно з 1990 роком

чні ресурси, а саме 23% європейських і 3% світових чорноземів [6].

Якщо у 1970 році привізні круглі лісоматеріали в загальному балансі споживання деревини становили 79%, то у 1987 році – тільки 59%. За межі України вивезено 80 тис. куб. м ділових лісоматеріалів і 156 тис. т паперу [7]. Під час дії в Україні мораторію на вирубування лісу його експорт до країн ЄС зріс на 75%, що перевищило позначку в €1 млрд. у 2017 році [8]. На рис. 4 зображена крива, яка показує динаміку доданої вартості сільського господарства, включаючи рибальство та лісництво України, протягом 1990–2018 років. Сільськогосподарський потенціал України у 1990 році був значно вищим, ніж у 2018 році, з огляду на те, що додана вартість 1990 року дорівнювала 19,9 млрд. дол., а вже у 2018 році це становить 13,2 млрд. дол. Отже, найбільший потенціал сільського господарства в Україні спостерігався у 1990 році.

Ще одним показником є машинне устаткування сільськогосподарської сфери. У 1992 році

налічувалось 511 500 машин/тракторів, а вже у 2009 році це число спало до 333 529 одиниць. На 2018 рік переваги українських ґрунтів і природних ресурсів не використовуються повною мірою для збільшення ВВП України, навпаки, ця галузь національного господарства зазнала зниження.

Також ще одним важливим показником якості життя населення, отже, розвитку економіки є індекс людського розвитку (ІЛР), що є індикатором розвитку держави (комплексний показник для оцінювання довгострокового прогресу людського розвитку у трьох основних площинах, таких як довготривале та здорове життя; доступ до знань; гідний рівень життя). Довге та здорове життя вимірюється середньою тривалістю життя [9]. Першого року, як Україна була включена в розрахунки ІЛР, тобто у 1993 році, вона посідала 43 місце. За статистикою ж 2017 року Україна посіла 88 місце зі 189 країн, що вказує на те, що задля трансформаційного процесу необхідні зміни, щоби рухатись у правильному напрямку.

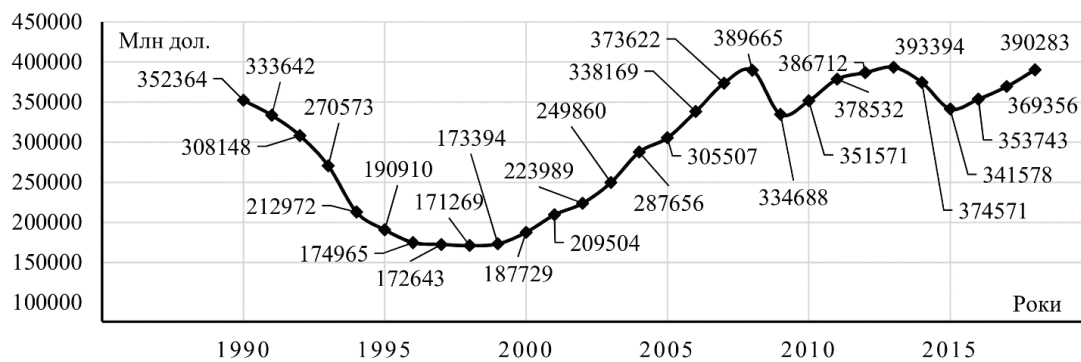

Рис. 3. Динаміка ВВП України за паритетом купівельної спроможності за 1990–2018 роки, млн. дол.

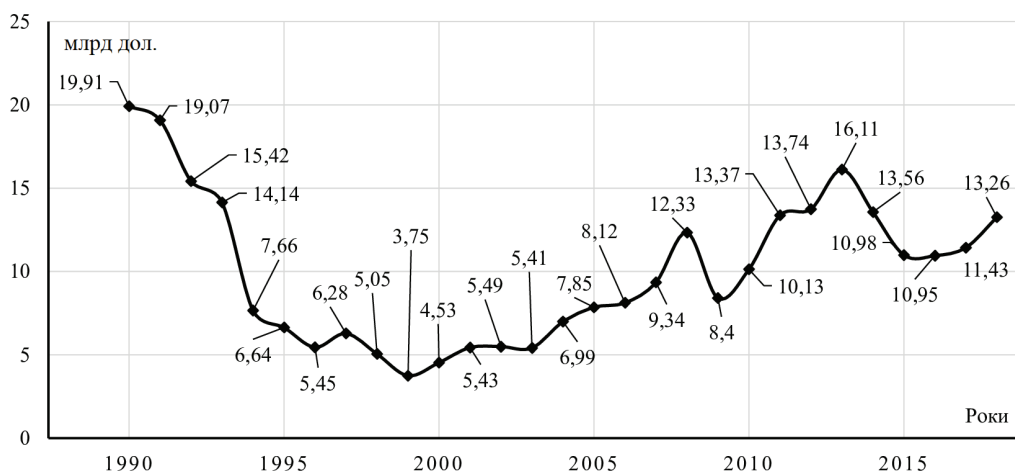

Рис. 4. Динаміка доданої вартості сільського господарства (включаючи рибальство й лісництво) за 1990–2018 роки

Подальший розвиток економіки України буде ускладненим без освіченої молоді, яка висуватиме нові вимоги та працюватиме з новими силами задля розвитку країни, а ІЛР включає доступ до знань, тому цей показник є важливим для прогнозування подальшого розвитку нашої держави. Нині для розбудови економіки країни потрібно, щоб у структурі ВВП переважали високотехнологічні галузі (інформаційно-комунікаційні та комп'ютерні технології, біотехнології, безвідходні та екологічно чисті технології в базових галузях промисловості тощо), а також сфери високоінтелектуальних послуг, які зазвичай потребують використання знань та інтелекту.

Україна має перевагу у географічному розташуванні, розміщуючись між Європою та Азією. Через неї можуть проходити шляхи сполучення різних видів. Сфера дорожніх послуг має розвиватись. Якість доріг не є високою, тому відправники з ЄС вибирають інший шлях, оминаючи неякісні українські дороги та ускладнену процедуру оформлення митних товарів. У 2000 році обсяг транзиту становив 184 000,5 тис. т, тоді як уже у 2010 році ця цифра зменшилась до 152 353,8 тис. т, що свідчить про різкий спад, отже, неефективне використання транзитного потенціалу України.

Після війни у 1945 році було знищено багато підприємств і основну інфраструктуру в європейських країнах. Економіка відновлювалась недостатньо швидко, тому що для цього потрібно відновити виробництва, тобто необхідно було здійснити певні фінансові вкладення. Оскільки матеріальних ресурсів було недостатньо, уряд європейських країн шукав шляхи їх отримання. Водночас керівництво США хвилювали проблематика всесвітнього миру та межа впливу Радянського Союзу на країни Західної Європи. Уряд США розумів те, наскільки повільно відновлювалась економіка європейських держав через нестачу матеріальних ресурсів після Другої світової війни, тому для того, щоб не гальмувати розвиток міжнародних відносин, США вирішили допомогти у відновленні індустрії через План Маршалла. Цей план було запропоновано всім країнам Європи у 1948 році, але уряд Радянського Союзу відмовився, будучи підозрілим у намірах їхнього головного конкурента на зовнішньому ринку. 17 країн, а саме Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, прийнявши цю допомогу, почали ефективно розбудовувати свою економіку. Приблизно дві третини допомоги в рамках Плану Маршалла одержали чотири країни: майже чверть – Великобританія, одну п'яту – Франція, приблизно по одній десятій – Італія й Західна Німеччина [10].

Ще одним джерелом фінансової підтримки відродження економічного потенціалу Німеччини стали зарубіжні інвестиції у формі допомоги або приватних капіталовкладень, що становили 10% усіх асигнувань у промисловості. Згідно з американським законом «Про економічну співпрацю» (План Маршалла), ухваленим у 1948 році, Західна Німеччина до 1951 року одержала 3,4 млрд. дол. кредитів і субсидій (для порівняння, Великобританія отримала 2,7 млрд. дол., Франція – 2,4 млрд.). Комплекс організаційних, фінансових, матеріальних заходів дав змогу досить швидко налагодити виробництво в західних окупаційних зонах Німеччини й реінтегруватись у європейську та світову економіку. Жорсткі прагматичні рішення виправдали себе як у ближній, так і у віддаленій перспективі, що надало можливість ФРН вже у 60-ті роки посісти місце серед лідерів промислового виробництва.

За останні 2014–2018 роки Україна зарекомендувала себе як країна, яка має потенціал технічного розвитку, є вартою того, щоби в неї інвестували іноземні партнери. За цей період Україна отримала понад 13 млрд. дол. міжнародної технічної допомоги. Завдяки цій допомозі було реалізовано понад 1,5 тис. проєктів, які спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку. Профінансовані проєкти охопили такі сектори України, як аграрний, енергетика та енергоефективність, освіта та наука, банківський та фінансовий сектор, захист довкілля, охорона здоров'я, урядування й громадянське суспільство, відновлення Донбасу та ВПО, комунікація та ІКТ, промисловість та МСП, ядерна безпека, економічний розвиток і торгівля, національна безпека та оборона, соціальна інфраструктура та послуги.

Протягом 2014–2018 років Україна піднялась у деяких світових індексах. Наприклад, станом на 2014 рік за значенням Глобального індексу інновацій Україна посідала 63 місце, тоді як у 2018 році – вже 43, протягом всього цього періоду спостерігається позитивна динаміка в цьому рейтингу; за рейтингом впровадження технологій змінилась позиція з 85 до 77; за індексом глобальної конкурентоспроможності на 2014 рік Україна була на 84 місці, у 2018 році – на 81 місці; оподаткування – опустилася зі 107 на 84; щодо підключення до електромереж – зі 137 до 130. Значну роль у підвищенні цих рейтингів відіграли підписання договорів про співпрацю із західними партнерами та раціональне використання цієї допомоги.

Історично так склалося, що Україна не мала своєї власної економіки, а була підсистемою інших, наприклад СРСР, де економічні відносини були побудовані на комуністичних, а не на ринкових засадах, тому в перші роки незалежності спостерігався найбільший виробничий потенціал України, а пізніше він почав різко падати.

Причиною цього спаду була відсутність власної самодостатньої структури економіки та єдності з державним управлінням. Після проголошення незалежності були проведені певні економічні реформи, на яких була надія примноження економічного потенціалу держави, що мало поліпшити національний добробут.

Натомість трансформаційні перетворення призвели до щорічного скорочення сільськогосподарського та промислового виробництва товарів, зростання безробіття, суттєвого зменшення сукупного попиту населення, зумовленого зниженням його реальних грошових доходів [11]. Таким чином, Україні варто трансформувати й надалі свою економіку в ринкову, беручи до уваги досвід західних країн і враховуючи свої особливості, але трансформація не може відбуватися лише в ринкових відносинах, мають бути задіяні зміни в політичних, інституціональних і культурних сферах, які є взаємопов'язаними. Україна має постперехідну економіку, де основною сферою є виробництво матеріальних благ.

Для трансформації української економіки, а саме створення ефективного співвідношення між галузями виробництва на території України, потрібні фінансові ресурси. Необхідно сконцентруватися саме на використанні наявного потенціалу України, за рахунок розвитку якого можна збільшити ВВП країни, водночас державний бюджет, внаслідок чого з'явиться можливість виділення коштів на трансформаційні процеси. Також не менш важливим фактором є залучення міжнародних інвестицій. Для цього потрібно приділити відповідну увагу освіті громадян, щоби відсоток професіоналів переважав. Без освіченої робочої сили трансформаційні процеси не будуть такими ефективними, населення має бути компетентним у різних економічних і політичних питаннях, а також брати участь у перебудові економіки. Сюди входять програми підвищення кваліфікації та стажування робітників, що скоротить безробіття й сприятиме розвитку нематеріального виробництва.

Варто також співпрацювати із західними країнами, ставати членами міжнародних організацій,

спрямованих на розвиток ринкової економіки та інноваційних підходів, а також приймати фінансову допомогу [12]. План Маршалла у свій час допоміг відродитися європейським країнам, зараз Україна отримує його різними шляхами, наприклад через міжнародну технічну допомогу (МТД), що дає можливість реалізувати тисячі проєктів на впровадження інноваційних технологій у країні. У невеликих громадах створюються крупні проєкти, які стають частиною реформаційного процесу. Якщо взяти для прикладу бібліотеку КПП, в якій створені умови для прогресивного розвитку студентів, сприятливі умови для навчання та самоосвіти, а також належні можливості для читання лекцій щодо технологій чи інновацій та простір для власних подій, то Сікорський Челендж, який також виник на базі КПП та де реалізуються новітні стартап-ідеї, є ще одним проєктом, який вже бере участь у реформаційних процесах на локальному рівні. Там народжуються ідеї, створюються команди, а головне, інновації, створені студентами, впроваджуються у виробництво. Такі програми відіграють значну роль у трансформації економіки України, бо вони створюють простір для формування нового продукту, використовуючи технології, отже, це буде пришвидшувати перехід української економіки на європейські стандарти.

Висновки. Причиною втрати Україною виробничого потенціалу порівняно з 1990 роком є недосконалість власної системи економіки. Для її трансформації потрібно залучати іноземні інвестиції та приймати допомогу західних країн у формі підтримки, як за Планом Маршалла. Для того щоби фінансова допомога була використана ефективно для трансформації економіки, перш за все варто зосередитись на тих галузях, за рахунок розвитку яких відбудеться найбільше зростання національного багатства України; впроваджувати інноваційні технології, створюючи та підписуючи договори про співпрацю з міжнародними організаціями про реалізацію проєктів, спрямованих на заохочення молоді до винахідництва та безпосереднє поширення інновацій.

Список використаних джерел:

1. Мельник А., Васіна А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку. *Журнал європейської інтеграції*. 2010. Т. 9 (№ 1). С. 37–58.
2. Клепанчук О. Структурні компоненти інноваційної трансформації вітчизняної економіки. *Науковий вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*. 2019. Т. 29. № 8. С. 79–83.
3. Усик І. Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Вінниця, 2019. 20 с.
4. Великий економічний словник / за ред. А. Азріліян. Москва : Інститут нової економіки, 2002. 128 с.
5. Філіпенко В. Паритет купівельної спроможності. Українська дипломатична енциклопедія. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
6. Стефанків О., Максимович О. Раціоналізація природокористування в АПК та формування екологічної свідомості населення : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 159 с.
7. Голуб О. Про ліс та його вартість. *Віче*. 1997. № 9. 78 с.
8. Експорт лісу до Євросоюзу зріс на 75% // Новини сайту Agropolit. URL: <https://agropolit.com/news/9068-eksport-lisu-do-yevrosoyuzu-zris-na-75> (дата звернення: 24.10.2019).

9. Ортубіа А., Катро А. Індекс людського розвитку: Україні посіла 88 позицію серед 189 країн. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2018/human-development-indices--where-does-ukraine-rank--.html> (дата звернення: 24.10.2019).
10. Пошедін О. План Маршалла як передумова Євroatлантичної інтеграції. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3829/Poshedin_Plan.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.10.2019).
11. Глубіш Л. Особливості продовольчого забезпечення населення України. *Аграрна економіка*. 2013. Т. 6. № 1–2. С. 26.
12. Офіційний портал координації міжнародної допомоги Україні. URL: <http://proaid.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2019).

References:

- Mel'nyk, A. and Vasina, A. (2010) Structural transformation of the national economy of Ukraine as a factor in modernizing the institutional basis of its development. *Journal of European Integration*. Vol. 9. No. 1.
- Klepanchuk, O. (2019) Structural components of innovative transformation of the domestic economy. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Franka*. Vol. 29, № 8.
- Usyk, I. (2019) Structural transformation of the model of economic development of Ukraine in the conditions of globalization challenges. Thesis 08.00.02. Vinnytsya.
- Azriilian, A. (2002), *The Great Economic Dictionary*. Institute of New Economics. Moscow. 128 p.
- Filipenko, V. (2004), "Purchasing power parity", *Ukrainian Diplomatic Encyclopedia*. Kiev : Knowledge of Ukraine, vol. 2, 812 p.
- Stefankov, O. and Maksimovich, O. (2012), "Rationalization of nature management in agroindustrial complex and formation of ecological consciousness of the population", *Simik*. Ivano-Frankivsk. 159 p.
- Golub, O. (1997), "About the forest and its value", *Viche*, vol. 9, 78 p.
- "Exports of forest to the EU increased by 75%", *Agropolit News*, available at: <https://agropolit.com/news> (accessed: 24 Oct 2019).
- Ortubia, A. and Katro, A., "Human Development Index: Ukraine ranks 88th among 189 countries", available at: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine> (accessed: 24 Oct 2019).
- Poshedin, O., "The Marshall Plan as a Prerequisite for Euro-Atlantic Integration, available at: <http://ekmair.ukma.edu.ua> (accessed: 24 Oct 2019).
- Globish, L. (2013), "Features of food supply of the population of Ukraine. Agrarian Economics", vol. 6, no. 1–2, 26 p.
- The official portal of coordination of international assistance of Ukraine*, available at: <http://proaid.gov.ua> (accessed: 24 Oct 2019).

Voitko Serhii, Vyshnevska Anastasiia
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

OPPORTUNITIES FOR TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY BASED ON THE MARSHALL PLAN

The comparative characteristics are presented of the potential of Ukraine for 1990 and 2018 by such indicators as population, GDP, gross domestic product by purchasing power parity, agricultural complex potential, human development index and efficiency of use of transit potential of Ukraine. The implementation of the Marshall Plan, its nature and the countries that accept the assistance offered to them under the plan are considered. The facts of how the Marshall Plan helped accelerate the process of industrialization in the post-war European countries and how it affected the further development of the countries, namely the living standards of people in the country and their place in the international market are presented. An example of the effective use of assistance provided under the Marshall Plan in Germany, which was destroyed after the war in 1945 and is now a member of the Big Seven. The problems that hinder the development of Ukraine and do not allow it to take a worthy place in the international arena, including transforming the national economy of Ukraine, which is necessary for effective economic growth, are mentioned. Some previous attempts to transform the Ukrainian economy are analyzed, and the consequences of these changes are presented. Attention is drawn to the importance of changes in the political, institutional and cultural spheres, without which successful transformation of the economy is impossible. Recommendations for Ukraine on cooperation with other countries, acceptance of aid and its rational use are given. As one of the problems is the lack of financial resources in the country, it also looks at measures that are needed to attract international investment and develop those areas of production where Ukraine has significant potential to use resources more efficiently and grow the economy as a whole. The importance of the level of education of citizens is pointed out and the impact on the number of people employed in the intangible sphere of production is analyzed. It is considered what assistance Western countries have received in recent years and how it has affected the overall standard of living of people in the country. The factors that can transform Ukraine's economy based on the Marshall Plan are considered.

Key words: potential of Ukraine, Marshall's plan, transformation of the economy.

JEL classification: O20, P11, R58.